

ביאור פרשת המבול

פרשה שנאמרה ונשנית

תמצית: במאמר זה נעמוד בס"ד על הקשיים העולים מתוך לימוד פרשת המבול אשר ראשיתה בקלקול המין האנושי וסופה באות הקשת. נציע דרך ישוב לפרשה עמוקה זו על פי דרכו של בעל ה"בן מלך" זצוק"ל, בביאור דברי חז"ל 'כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה', ולסיום נקשר את שני הרבדים שבפרשת המבול לשני הרבדים שביצירת האדם.

פתיחה

כמדומה, שאחת הפרשיות הקשות ביותר לביאור בדרך הפשט, היא הפרשה העוסקת בסוגיית המבול. הקורא את הפסוקים העוסקים בסוגיית המבול, יתקל בהכרח בכתובים הנראים ככופלים זה את זה שוב ושוב ללא הסבר פשטני, ומאידיך כתובים הנראים כסותרים זה את זה. ואם אמנם מצאנו בדברי רבותינו מפרשי המקרא מספר ישובים למקצת הכפילויות והסתירות, אך ניתן לומר לכאורה, כי לעומת עומק הסוגיא, ומספר הפרטים הדורשים יישוב, אין דברי המפרשים בזה אלא זעיר שם זעיר שם, ותרופה לא מצאנו, ביאור אחד מספיק ליישב את כל הפרשה מרישא לגמירא, להסיר כל עיקש ופתלתול, וליישב את הדברים על הלב והשכל, באופן שיהיו הדברים נקראים במרוצה כקורא בספר.

הדבר מוקשה במיוחד לכל הרגיל בספר בראשית, אשר אף אם נרמזו בפסוקיו סתרי מעשה בראשית, ודלו רבותינו פרטים רבים בהליכות אבותינו כהררים התלויים בשערה, אך על פי רוב ברובד הפשט הדברים בהירים ונהירים, ומדוע יצאו מן הכלל הכתובים העוסקים בחורבן העולם והצלתם של נח ומשפחתו, להיותם דורשים עיון רב ואוקימתות מחודשות, כאשר יחזה כל המעיין בדברי המפרשים על פסוקים אלו.

מספר קושיות

לא נמנה כאן את כל הקשיים במקראות אלו, אך נביא מקצת מהבולטים שבהם. ונתחיל בכפילויות הרבות.

א. לידתם של שם חם ויפת מוזכרת ב' פעמים (ה, לו. ו, י).¹

¹ החזקוני כתב וז"ל: 'שנאן בשביל שבא להזכיר נח שהיה צדיק בדורותיו חזר והזכיר בניו אחריו שמהם עמד העולם'. אמנם לפי"ז יקשה מדוע נמנו בפעם הראשונה.

ב. אחר שכבר הוזכר שרבה רעת האדם בארץ ואמר ה' למחותם (ו, ה-ז), שוב מוזכרת השחתת הארץ בידי יושביה (שם יא-יב).

ג. אחר שצוה ה' את נח לבוא אל התיבה (ו, יח), הוא מצווה על כך בשנית (ז, א)².

ד. אף עצם ביאת נח ומשפחתו ובעלי החיים אל התיבה מוזכרת ב' פעמים (ז, ז-ט. ושם יג-טו).

ה. אחרי שנכתב (ז, ו): "והמבול היה מים על הארץ", ומפשטות הפסוקים נשמע כי החל המבול, לאחר מספר פסוקים המבול מתחיל שוב (שם פסוק י).

ו. גם גילו של נח שהיה בן שש מאות שנה בתחילת המבול נזכר ב' פעמים (שם פסוק ו, ופסוק יא).

ז. כך גם ירידת הגשמים במשך ארבעים יום בתחילת המבול (שם פסוק יב ופסוק יז).

ח. וכן מיתת כל בעלי החיים (שם כא, ופסוק כג)³.

ט. וכן התגברות המים במשך מאה וחמישים יום (ז, כד. ח, ג).

ללא ספק בפסוקים אלו לבד כבר יש בכדי לומר דרשני.

עוד קושיא בולטת, נוגעת למספר הפרטים שהכניס נח אל התיבה מכל מין מבעלי החיים. בציווי הראשון מצווה נח לקחת זוג מכל מין ומין, ולעומת זאת בציווי השני הוא מצווה ליקח שבעה זוגות מהמינים הטהורים והעופות, וזוג אחד ממיני הבהמות הטמאות.

אמנם ניתן היה לומר בפשטות, כי הציווי השני בא להוסיף על הציווי הראשון, אך בהמשך הפסוקים נכתב בפירוש כי נח הביא זוג אחד מכל מין, ואף מודגש שהיה זה בין מהמינים הטהורים ובין משאינם טהורים (ז, ח-ט)⁴.

ניתן למנות הערות רבות נוספות בלשונות הכתובים, אך נסתפק באשר כבר הערנו. כאמור בראש דברינו, ניתן אמנם למצוא בדברי הראשונים והאחרונים יישובים שונים לכל הקושיות וההערות [ועכ"פ לרובם]⁵, אך קשה מאד להוציא מכלל דבריהם מהלך אחד, אשר יישב את כלל הדוחקים וקשיי הלשונות.

² רש"י והרמב"ן פירשו כי הציווי הראשון היה על בניין התיבה, והוזכרה ביאתם אל התיבה רק בדרך אגב, ואילו הציווי השני היה סמוך למבול ואז נצטוו לבוא בפועל אל התיבה.

³ אמנם הרמב"ן פירש כי הפסוק הראשון בו נכתב: "ויגוע כל בשר" וגו', פירושו עצם המיתה, ובפסוק השני בו נכתב: "וימח את כל היקום", כוונתו שנמחו הגופות והיו למים.

⁴ רש"י כתב שם כי: 'כולם השוו במנין זה', והיינו שנקטה התורה מספר השווה בכולם ואף שהיו מינים מהם הובאו יותר פרטים. הרד"ק פירש כי "שנים שנים" אין פירושו שני פרטים מכל מין, אלא שכל המינים באו "זוגות זוגות" זכר ונקבה, כל מין לפי מספר הפרטים שנצטוה נח קודם לכן. לעומת זאת הרמב"ן חידש, כי זוג אחד מכל מין באו מאליהם, ואילו את ששת הזוגות הנותרים מהמינים הטהורים הוצרך נח להביא בכוחות עצמו.

⁵ חלק מדברי הראשונים הבאנו בהערות שוליים הקודמות, ועיין גם בפירושי הרד"ק המלבי"ם ואור החיים, שעמדו על רוב הכפילויות והסתירות שבפסוקים, ויישבו איש לפי דרכו, ולעתים העמידו אוקימתות מיוחדות.

תחילת יישוב מדברי ה"בן מלך"

על כן נבוא להציע מהלך שונה בביאור סוגיה מורכבת זו, ואף שהדברים מחודשים, ולע"ע לא מצאתי לדרך זו בית יד בדברי רבותינו הראשונים אשר מפיהם אנו חיים, אך אם יוכשרו הדברים בעיני המעיינים, להאיר באור בהיר על מקראי הקודש, וליישב אל נכון את מהלך הפסוקים, לא מן הנמנעות הוא, כי אף דרך זו הרי היא נכללת בע' פנים שבתורה.

ואתמוך יסודותי בדברי מו"ר הגאון האמיתי בעל ה"בן מלך" זצוק"ל, אשר זכה לסלול דרך לרבים באופן לימוד פשטי המקראות. ואף שבפרשה זו אין מרובים דבריו, אך כמדומה שיש באחת מהארותיו, בכדי להוציא מפתח להבנת כל הפרשה, ודבריו אשיב אל ליבי על כן אחיל.

כתב ה"בן מלך" (פרשת נח, פרק ו):

"ויאמר אלוקים לנח קץ כל בשר בא לפני וגו'. ויעש נח ככל אשר צוה אותו אלוקים כן עשה", והנה בהמשך הפרשה נאמר שוב: "ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה וגו'. ויעש נח ככל אשר ציווהו ה'".

ונתקשו המפרשים הרבה ליישב את הסתירה הבולטת בין הכתובים וכו'. אמנם ראשונה יש להתבונן מה פשר הכפילות בדברים. שכן מלבד סתירה זו ומספר שינויי לשון, נראים הכתובים כחוזרים זה אחר זה.

לאחר שכבר תיאר הכתוב דבר אלוקים אל נח לעשות התיבה ולחסות בה מפני המבול, הבאת בעלי החיים איתו, וחתימת העניין: "ויעש נח ככל אשר ציוה אותו אלוקים", חוזר הכתוב בשנית על אותם הדברים וכו', וחותר שוב: "ויעש נח ככל אשר ציווהו ה'".

ואשר נראה בזה ע"פ מה שביארנו במה שאמרנו חז"ל: כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה⁶, אשר ע"פ דרכינו למדנו, שכל מצוה או פרשה שבתורה שחזרה ונשנתה, היינו מפני שיש במצוה זו כמה פנים, וקיומה מתחייב משום כמה וכמה צדדים, אשר כל אחד מהם מהווה סיבה מצד עצמו לחיובה, ובכל מקום נכתבה בצורתה וסגנונה הראוי לה מצד טעמה המסוים שנתייחד בה. וכן משום זה אף נפרדו הפרשיות למקומות נפרדים לפי ענינם, והדוגמאות למכביר⁷.

עד כאן לשונו של בעל ה"בן מלך", והרוצה יעיין שם, היאך ביאר כי אף בעניין המבול והצלת נח ישנם ב' אופנים ששניהם אמת, וע"כ כפלה התורה וכתבה ב' פעמים את מאמר ה' לנח, ובכל פעם באו הפרטים שנצרכו באותה פרשה ע"פ השורש שמחמתו נצטוה נח לבנות את התיבה. ולא נאריך כאן בהבאת כל דבריו.

⁶ שבועות פרק ב משנה ה.

⁷ כוונת הגר"ל למה שנתבאר ב"בן מלך" על התורה, כרך א' – מאמרי מבוא, מאמר ג', שם מבואר באופן נפלא כלל יסודי מאד בלימוד המקראות, אשר על פיו מיושבים דברים רבים, והוא אחד מהיסודות עליהם בנויה שיטתו של הגר"ל מינצברג זצוק"ל. מי שאינו רגיל בדרך זו, יתכן ויתקשה במקצת לקבל את דבריו במאמר זה, ועל כן המלצתנו לכל מי שדרך זו נראית זרה בעיניו, לעיין במאמר הנזכר אשר ביסס את דבריו בצורה חזקה מפרשיות רבות בתורה.

ועכ"פ העולה מדבריו הוא, שציווי ה' המופיע בפרק ו' פסוק י"ג, והעשייה שבעקבותיו, וכן הציווי המופיע בתחילת פרק ז' והעשייה שבעקבותיו, אין אלו שני ציוויים נפרדים, אלא התורה מספרת את אותו הסיפור ב' פעמים, כדי להאיר בכל פעם זווית שונה של אותו הסיפור.⁸

יישוב כל הפרשה בדרך זו

אם נקבל את פירושו של ה"בן מלך", נראה כי מן הראוי להרחיב את דבריו לכל סוגיית המבול, ובהתבוננות מעמיקה בלשונות הכתובים, נראה כי לאורך כל הפסוקים מספרת התורה מעין ב' סיפורים מקבילים על המבול, כאשר ניכר כי כל סיפור עוסק בזווית שונה של אותו המאורע.

ואמנם יש ששני הסיפורים הוזקקו לספר את אותו הפרט כל אחד מטעמו, ולעומת זאת יש פרטים אשר הינם שייכים רק לחלק אחד של הסיפור ואילו לחלק השני אין צורך להדגישם. כמו"כ יש ואחד הסיפורים סומך על הסיפור השני ואינו מציין פרט מסוים אשר אילו לא נזכר בסיפור השני יתכן והיה מן ההכרח להזכירו.⁹

שילוב זה של שני הסיפורים יחדיו, עלול ליצור תחושה אצל הקורא, כי לעתים הכתובים מכחישים זה את זה, ולעתים כופלים זה את זה, אך האמת היא שהתורה מדלגת מזווית אחת של הסיפור לזווית השנית, וחוזר חלילה כמה וכמה פעמים כפי שנבאר להלן, באופן שאם נעמיד כל סיפור בפני עצמו, ימצא לפנינו סיפור קולח היטב ללא כפילויות או סתירות.

מלבד שדרך זו מיישבת את מרבית הכפילויות, נקדים ראיה לדברינו גם מצורת ההזכרה של הקב"ה לאורך סיפור המבול. המתבונן יראה, כי מתחילת ספר בראשית, התורה משתמשת בכל נושא, באופן מיוחד של שם השם בצורה אחידה. כך בתיאור ששת ימי בראשית מוזכר רק שם אלוקים, ואילו שם הוי"ה לא מוזכר כלל. לאחר מכן בסיפור בריאת האדם משתמשת התורה בצירוף "הוי"ה אלוקים"¹⁰, ואילו לאחר גירוש האדם מגן עדן, משתמשת התורה בשם הוי"ה לבדו.¹¹

והנה משבא נח לעולם, לפתע אין התורה משתמשת בלשון אחידה, ובכל סיפור המבול נוקטת התורה פעם בשם הוי"ה ופעם בשם אלוקים, והדבר אומר דרשני.

אכן כאשר נחלק את פרשת המבול לשני סיפורים נפרדים ומקבילים, המספרים את סיפור המבול משני זוויות שונות, נמצא לפתע כי בסיפור אחד השתמשה התורה רק בשם הוי"ה, ואילו בסיפור השני רק בשם אלוקים.¹²

⁸ לעת עתה לא מצאתי חבר לדבריו בדברי הראשונים או האחרונים, ואדרבה, כל הפרשנים שהיו למראה עיני, ביארו כי אכן היו ב' ציוויים נפרדים בעתים שונים (כך פירשו רש"י, אבן עזרא, רמב"ן ועוד).

⁹ להלן נביא מספר דוגמאות לכך.

¹⁰ מלבד ב'דו שיח שבין הנחש לאשה, שם הם משתמשים רק בשם אלוקים.

¹¹ ב"ספר תולדות אדם" חוזרת התורה להשתמש בשם אלוקים בפסוקים העוסקים בחנוך, ואמנם פעמים ספורות בלבד.

¹² מלבד פסוק אחד בו מופיעים שני השמות כפי שנדגיש בהמשך.

כמו"כ ישנם מטבעות לשון נוספות המיוחדות לכל אחד משני הסיפורים המשולבים זה בזה. בשלב זה לא נתעסק בביאור תוכן ההבדלים, אלא נסתפק בהצגת החלוקה בעצמה, ולבסוף נצביע על מטבעות הלשון הייחודיים לכל מקבילה.

חלוקת הפסוקים לשתי פרשיות

בבואנו לשייך פסוקים מסוימים לסיפור אחד ופסוקים אחרים לסיפור השני, ערכנו בשלב הראשון חלוקה בסיסית בהתבסס על צורת איזכור שם השם, כאשר העמדנו בסיפור אחד את הפסוקים והציוויים בהם מוזכר שם הוי"ה, ובסיפור השני את אלו המכילים שם אלוקים. לאחר מכן צירפנו את שאר הפסוקים שאין בהם שם ה', בהתבסס על החלוקה הראשונית, על פי הביטויים הייחודיים לכל אחד מהסיפורים הבסיסיים [ראה דוגמא בהערה¹³].

תחילה נבוא לבאר מהם הפסוקים השייכים לסיפור א', ומהם השייכים לסיפור ב'¹⁴. ואף שגזרה החכמה העליונה, כי היותר נאות הוא היות ב' הסיפורים אחודים ומשולבים זה בזה, נראה כי לצורך לימוד והבנת הפסוקים, יותר לנו לסרס את המקרא וללמדו, ואחר לימוד כל אחד מהחלקים בנפרד, שוב יש להתבונן בדרך המיוחדת בה שילבה התורה הקדושה את ב' החלקים והיו לאחדים.

נעשה זאת באמצעות טבלה, בה נציג בחצי הימני את מה שכינינו סיפור א', ובחצי השמאלי את אשר כינינו סיפור ב', ונשתדל שיהיו הקטעים מקבילים אלו לאלו. מכיון שלעתים הקדימה התורה את סיפור א', ולעתים את סיפור ב', לעתים החלק הימני בטבלה נכתב בתורה לפני החלק השמאלי ולעתים להפך, על כן השארנו את מספרי הפסוקים בראש כל קטע. כעת יש לקרוא כל צד בפני עצמו, ולאחר מכן לשוב ולקרוא את כל הפרשה לפי סדר הפסוקים. הדגשנו בתוך הטקסט את הביטויים שחוזרים על עצמם בכל סיפור לפחות פעמיים [וראה גם בסיכום שערכנו לאחר הטבלה].

¹³ לקמן נביא את רשימת המאפיינים המלאה של כל סיפור, אך כבר כעת נביא דוגמא אחת לדרך עבודתנו. על פי הכלל שקבענו, ברור שהפסוקים בסוף פרשת בראשית שייכים לסיפור א', מכיון שמופיע בהם רק שם הוי"ה, והנה בפסוקים אלו כתוב: "אָמַרְהָ אֶת הָאֵדָם אֲשֶׁר בְּרֵאשִׁית מַעַל פְּנֵי הָאֵדָם מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם", לכן לקמן כאשר נכתב: "וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֵדָם מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם", שייכנו פסוק זה לסיפור א' אף שלא נזכר בו שם הוי"ה, מכיון שברור שפסוק זה מתכתב עם הפסוק הראשון, הן מצד עניין המחיה המוזכר בשניהם, הן מצד הביטוי "מעל פני האדמה", והן מצד הביטוי "מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם" שמופיע בשניהם.

לא ציינו בכל פסוק מדוע שייכנו אותו לכאן או לכאן, אך מהתבוננות ברשימת המאפיינים הייחודיים שנביא לקמן, יוכל הקורא לעמוד בקלות על שורש החלוקה.

¹⁴ מיותר לציין כי פרשת המבול אין תחילתה בראש פרשת נח, אלא תחילתה היא בסוף פרשת בראשית (ה, לב) וסופה באות הקשת (ט, יז) ובסה"כ פ"ו פסוקים כמניין אלה"ם. [דבר פלא הוא כי לפי החלוקה שעשינו יש בסיפור א' כ"ו פסוקים כמניין הוי"ה, זאת ללא כוונה לסדר את הפסוקים על מנת להגיע לתוצאה זו, אלא לאחר שנעשתה החלוקה מסברה ועל פי מאפייני הלשון הייחודיים לכל סיפור].

סיפור א'	סיפור ב'
<p>(פרק ה', לב): ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת.</p>	<p>(פרק ו, ט-י): אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הנה בדרתיו את האלהים התהלך נח. ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת.</p>
<p>(פרק ו, א-ח) ויהי פי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם. ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. ויאמר הוי"ה לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה. הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגברים אשר מעולם אנשי השם.</p> <p>וירא הוי"ה כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום. וינחם הוי"ה כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו. ויאמר הוי"ה אמתה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם. ונח מצא חן בעיני הוי"ה.</p>	<p>(פרק ו, יא-יב): ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס. וירא אלהים את הארץ והנה נשחטה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ.</p>
<p>(פרק ז, א-ה): ויאמר הוי"ה לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אתה ראיתי צדיק לפני בדור הזה. מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו. גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ. כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה. ויעש נח ככל אשר צוהו הוי"ה.</p>	<p>(פרק ו, יג-כב): ויאמר אלהים לנח קח כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ. עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר. וזה אשר תעשה אתה שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלושים אמה קומתה. צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים ושלושים תעשה. ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע. והקמתי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך. ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו. מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות. ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה. ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה.</p>
<p>(פרק ז, יא-יב): בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינת תהום רבה וארבת השמים נפתחו. ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה.</p>	<p>(פרק ז, ו-י): ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ. ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול. מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה. שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה כאשר צוה אלהים את נח. ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ.</p>

<p>(פרק ז, יג-כ): בעצם היום הזה בא נח ושם וחס ויפת בני נח ואשת נח ושלשת נשי בניו אתם אל התבה. המה וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל הרמש הרמש על הארץ למינהו וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף. ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מפל הבשר אשר בו רוח חיים. והבאים זכר ונקבה מפל בשר באו כאשר צוה אתו אלהים ויסגר הוי"ה¹⁵ בעדו. ויהי המבול ארבעים יום על הארץ וירבו המים וישאו את התבה ותרים מעל הארץ. ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה על פני המים. והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבהים אשר תחת כל השמים. חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים.</p>	
<p>(פרק ז, כא-כב) ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ וכל האדם. כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מפל אשר בחרבה מתו.</p>	<p>(פרק ז, כג): וימח¹⁶ את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ וישאר אף נח ואשר אתו בתבה.</p>
<p>(פרק ז, כד. פרק ח: א): ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום. ויזכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים.</p>	<p>(פרק ח, ב-ה): ויסכרו מעינת תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן השמים. וישבו המים מעל הארץ הלוח ושוב ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום. ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט. והמים היו הלוח וחסור עד החדש העשירי בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים.</p>
<p>(פרק ח, ו-יב): ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התבה¹⁷ אשר עשה. וישלח את הערב ויצא וישב עד יבשת המים מעל הארץ. וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה. ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל התבה כי מים על פני כל הארץ וישלח ידו ויקחה ויבא אנה אליו אל התבה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את היונה מן התבה. ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ. ויחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד.</p>	<p>(פרק ח, יג-יד): ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש הרבו המים מעל הארץ ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה הרבו פני האדמה. ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ.</p>

¹⁵ בפסוק זה מוזכרים ב' השמות הוי"ה ואלוקים, ויתכן שפסוק זה הינו סיכום לב' הסיפורים יחד, ועיין.

¹⁶ לפי החלוקה המוצעת "וימח" היינו הגשם.

¹⁷ בבואנו לסדר פסוקים אלו העוסקים בשילוח העורב והיונה, לא מצאנו מאפיינים המשייכים פסוקים אלו באופן חד משמעי לאחד הסיפורים. הטעם שסידרנו פסוקים אלו בסיפור ב' היא, מכיון שבסיפור ב' מופיע הציווי "צאה תעשה למתה" אשר לחד מאן דאמר פירושו חלון, וזה מתכתב יפה עם מש"כ כאן: "את חלון התיבה אשר עשה". כמו"כ הסתמכנו על כך שבסיפור א' יש חשיבות לתאריכים ואילו בסיפור ב' יש רק מספרי ימים, וכן בפסוקים אלו לא מופיעים תאריכים. אמנם מצד שני ראוי להעיר, כי מופיע כאן הביטוי "מעל פני האדמה" אשר יותר מתאים לסיפור א', ועיין.

<p>(פרק ח, טו-יט): וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ לֵאמֹר. צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבְנֵיךָ וּנְשֵׁי בְנֵיךָ¹⁸ אִתְּךָ. כָּל הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּךָ מִכָּל בֶּשֶׂר בְּעוֹף הַבְּהֵמָה וּבְכָל הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ עַל הָאָרֶץ הִיצֵא אִתְּךָ וּשְׂרָצוֹ בְּאָרֶץ וּפְרוּ וּרְבוּ עַל הָאָרֶץ. וַיֵּצֵא נֹחַ וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בְנָיו אִתּוֹ. כָּל הַחַיָּה כָּל הַרְמֵשׁ וְכָל הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ לְמִשְׁפַּחְתֵיהֶם יֵצְאוּ מִן הַתֵּבָה.</p>	
<p>(פרק ט, א-יז): וַיְבָרַךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ. וּמוֹרָאֲכֶם וְחַתְכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם כְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאֲדָמָה וּבְכָל דְּגֵי הַיָּם בְּיַדְכֶם נִתְּנוּ. כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לְכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ כִּיִּרַק עֵשֶׂב נָתַתִּי לְכֶם אֶת כָּל. אַךְ בֶּשֶׂר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ. וְאֶךְ אֶת דְּמֻמְכֶם לְנִפְשׁוֹתֵיכֶם אֲדַרְשׁ מִיַּד כָּל חַיָּה אֲדַרְשְׁנוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֲדַרְשׁ אֶת נַפְשׁ הָאָדָם. שִׁפְךְ דָּם הָאָדָם כְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ כִּי בְּצַלְמֵ אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שְׂרָצוּ בְּאָרֶץ וּרְבוּ בָּהּ.</p>	<p>(פרק ח, כ-כב): וַיְבֹן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בְּמִזְבְּחוֹ. וַיִּרַח הוָי"ה אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר הוָי"ה אֵל לְבוֹ לֹא אֶסַף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יַצַּר לִב הָאָדָם רַע מִנְעֻרָיו וְלֹא אֶסַף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי. עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקֹץ וְחֹרֵף וַיּוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ.</p>
<p>וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ וְאֶל בְּנָיו אַתּוֹ לֵאמֹר. וְאַנִּי הִנְנִי מְקִים אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאַתּוֹ וְרַעְכֶם אֲחִירִיכֶם. וְאַתּוֹ כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בְּעוֹף הַבְּהֵמָה וּבְכָל חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכָּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכָל חַיַּת הָאָרֶץ. וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא יִפְרֹת כָּל בֶּשֶׂר עוֹד מִמִּי הַמַּבּוּל וְלֹא יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחַת הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם. אֶת קִשְׁתִּי נִתַּתִּי בְּעָנָן וְהִיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ. וְהִנֵּה בְּעַנְנֵי עָנָן עַל הָאָרֶץ וּנְרָאָתָהּ הַקִּשְׁתׁ בְּעָנָן. וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה כְּכֹל בֶּשֶׂר וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בֶּשֶׂר. וְהִיְתָה הַקִּשְׁתׁ בְּעָנָן וְרִאִיתֶיהָ לְזָכֹר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה כְּכֹל בֶּשֶׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵל נֹחַ זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר הִקְמַתִּי בֵּינִי וּבֵין כָּל בֶּשֶׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ.</p>	

סיכום ההבדלים הלשוניים בין הסיפורים

לסיכום חלק זה, נמנה את רשימת החילוקים בין שני הסיפורים, וכן את הביטויים הייחודיים לכל אחד מהחלקים [אותם רמזנו בהדגשת הטקסט בטבלה], ומזה לבד כבר ניתן לקבל רושם

¹⁸ אמנם כאן נזכרה אשת נח לפני בניו, ודרשו מזה חז"ל שכאן הותרו בתשמיש.

על האופי המיוחד של כל אחד מהסיפורים, ומתוך כך נשתדל לאחר מכן להשלים את המלאכה בביאור ויישוב חלק מהפרטים השונים עד מקום שידינו מגעת.

- א. בסיפור א' מוזכר שם הוי"ה, ובסיפור ב' שם אלוקים¹⁹.
- ב. בסיפור א' סיבת הקלקול הוא "פִּי הַחַל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאָדָמָה", ועל כן ה' מוחה את האדם "מעל פני האדמה". לעומת זאת בסיפור ב' הקלקול הוא "וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ", ואף העונש הוא "וְהִנְנִי מְשַׁחֵתֶם אֶת הָאָרֶץ". לכן בסיפור א' חוזר כמה פעמים עניין המחיה מעל פני האדמה, ואילו בסיפור ב' חוזר על עצמו עניין ההשחתה פעמים רבות.
- ג. בסיפור א' מוזכר רק נח אשר "מצא חן בעני ה'", ואילו אין התייחסות כלל לבני משפחתו, מלבד התייחסות כללית פעם אחת, כאשר הוא מצווה באופן כללי: "בֹּא אִתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֶּבֶה". לעומת זאת בסיפור ב' התורה מדגישה בכל פעם כי מדובר על נח ובניו ואשתו ונשי בניו.
- ד. בסיפור א' מוזכרים רק הבהמות הטהורות והטמאות, והעופות. בסיפור ב' מוזכר גם הרמש והחיה, ובאופן כללי יש פירוט רב והדגשה של כל בעלי החיים שנכנסו אל התיבה.
- ה. בסיפור ב' יש שימוש כמה פעמים בביטוי "מבול", לעומת זאת בסיפור א' הצורה היא שיש גשם שמוחה את הכל. כמו"כ בסיפור א' מוזכרים פעמיים מעינות התהום.
- ו. בסיפור א' יש התייחסות כמה פעמים לתאריכים בלוח השנה, ואף לאחר הקרבת הקרבן יש הבטחה שלא ישתבשו עוד עונות השנה. זאת לעומת סיפור ב' שם יש רק מניני ימים ללא תאריכים.
- ז. בסיפור א' המחיה היא "מעל פני האדמה", ואילו בסיפור ב' יש השחתה של כל בשר [יחד עם הארץ] "מתחת השמים".
- ח. בסיפור ב' חוזר הביטוי "כל בשר" פעמים רבות מאד.
- ט. בסיפור ב' יש פירוט רב של צורת התיבה, מה שנעדר כליל מסיפור א'²⁰. כמו"כ בסיפור ב' תהליך היציאה מהתיבה אורך זמן רב וכולל בדיקות בשילוח העורב והיונה, וכן לאחר היציאה יש ציווי וברכה על פריה ורבייה, אזהרה על כמה מצוות, וברית הקשת למנוע מבול נוסף.

יישוב הקושיות והחילוקים בין ב' הסיפורים

כפי שהקדמנו להביא מדברי ה"בן מלך", עצם העמדת פרשיות אלו כ'פרשה שנאמרה ונשנית', כבר יש בה כדי ליישב את העובדה שהתורה חוזרת על רבים מן הפרטים ב' פעמים, כיון שפרטים אלו הוצרכו בין בסיפור א' מצד עצמו, ובין בסיפור ב' מצד עצמו.

¹⁹ וראה רמב"ן ריש פרק ז.

²⁰ ואמנם ציינו בתחילה כי בפרטים מסוימים מוכח כי הסיפורים הסתמכו זה על זה.

כך לדוגמא העובדה שנח הוליד את שם חם ויפת נצרכת הן בסיפור א', כדי שיובן מה שכתוב לאחר מכן "בא אֶתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתְּבֵּה" ולא מובן מיהם "כל ביתך". כמו"כ בסיפור ב' מוזכרים כמה פעמים "אֶתָּה וּבְנֵיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי בְנֵיךָ". כך גם הציווי לנח לבא אל התיבה עם משפחתו ובעלי החיים הוזכרה פעמיים, כיון שהיא נצרכת בכל אחת מהפרשיות מצד עצמה.

לעומת זאת יש פרטים שנצרכו רק בסיפור א' ולא בסיפור ב' או להיפך. כך לדוגמא העובדה שנח הביא שבע זוגות מהבהמות הטהורות הוצרכה רק בסיפור א', כיון ששם מוזכר בסוף הסיפור כי נח הקריב עולות, אך בסיפור השני איך צורך לספר על כך.

מעתה אף אם לא נצליח ליישב את כל הבדלי הלשונות, די בעצם הידיעה כי יש לפנינו ב' סיפורים המשולבים זה בזה, וכל אחד מהם נושא אופי אחר ומציג זווית אחרת, כדי שלא נתקשה מדוע נכתב כאן כך וכאן אחרת, ומעתה יכולים המעיינים לבאר מהו האופי המיוחד של כל אחד מהחלקים, ומדוע זה מחייב שיהיו הדברים כתובים בכל סיפור דוקא באופן שנכתבו.

סיפור א' המשך "ספר תולדות אדם", וסיפור ב' עומד בפני עצמו

אף שכאמור די בעצם העמדת פסוקים אלו כפרשה שנאמרה ונשנית על מנת לפתוח פתח נרחב ליישוב הפסוקים, לא נמנע מהעמדת תחילתו של מהלך מסוים בביאור אופיו המיוחד של כל אחד מהסיפורים, וביאור מקצת משינויי הלשון על פי מהלך זה.

תחילה נקדים כי נראה שסיפור א' נכתב כהמשך ל"ספר תולדות אדם", אשר במסגרתו התורה מונה את עשרת הדורות מאדם ועד נח, וזהו סיפורו של המין האנושי מבריאת האדם ואילך. במסגרת ספר תולדות אדם לא מוזכרים אירועים שאירעו לכל דור, אלא התורה מזכירה רק את שמו של כל אחד מעשרת האנשים המקשרים מאדם הראשון לנח, את גילו בעת הוליד את בנו ממשיך דרכו, את יתרת חייו והעובדה שהוליד בנים ובנות, ולבסוף סיכום של כל שנות חייו.

לעומת זאת סיפור ב' עומד כסיפור בפני עצמו על דור אשר השחית דרכו, ונענש במידה כנגד מידה בהשחתת הארץ.

מובן איפה כי סיפור א' שבא לספר את סיפור המבול מהזווית ההיסטורית, עיקרו להראות את הקלקול שהתקלקל המין האנושי במהלך השנים שמבריאת האדם ועד שה' מתנחם על עצם בריאת האדם, וכחלק מספר תולדות אדם, לכן סיפור זה עוסק בעיקר בנח ובקצרה. לעומת זאת סיפור ב' הוא סיפורם של "דור המבול", בסיפור זה יש יותר מקום לפירוט מידות התיבה, הנכנסים אליה, ועוד.

מעתה מובן מדוע בסיפור א' יש משמעות יתירה לתאריכים. כיון ש"ספר תולדות אדם" הוא "סדר הדורות" המקראי, ואחד מתפקידיו המרכזיים הוא, לתארך את ימות העולם מבריאת האדם ואילך, ע"י צירוף שנות כל אב לשנות בנו. לכן בסיפור א' יש משמעות יתירה לתאריכים שבהם התחיל המבול ["בְּשַׁנַּת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ"],

נחה התיבה על הרי אררט ["בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה עֶשֶׂר יוֹם לַחֲדָשׁ"], נראו ראשי ההרים ["בְּעֵשִׂירֵי בְּאֶקֶד לַחֲדָשׁ"], חרבו המים מעל הארץ ["בְּאַחַת וְשֵׁשׁ מְאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאֶקֶד לַחֲדָשׁ"], ויבשה הארץ ["וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֲדָשׁ"]. בסיפור א' סיפור המבול חייב להופיע על ציר הזמן ההיסטורי.

לעומת זאת סיפור ב' שעומד כסיפור נפרד על דור חוטא ועונשו ללא קשר לדורות שלפניו ושלאחריו, אין בו צורך לציון תאריכים מדויקים לכל מאורע, אלא יש מניין ימים של כל חלק מהעונש של דור המבול. לכן מציינת התורה שהיו ארבעים ימי מבול, ומאה וחמישים ימי התגברות המים.²¹

עוד חילוק בין ב' הסיפורים

עוד הבדל יסודי בין שני הסיפורים הוא, שבסיפור א' המבול אינו מגיע כעונש, אלא כיון שה' מתנחם על בריאת האדם ממילא אין יותר מקום לקיום המין האנושי, ומיתתו אינה כעונש, אלא כמחית כלי שאין בו חפץ. לכן התורה אינה משתמשת בסיפור זה בביטוי "מבול", אלא מספרת כי ירד גשם ונבקעו מעיינות התהום. שני מקורות אלו הם מבורכים ונצרכים לקיומו של העולם, אלא שכאן השפעתם היתה מרובה מידי עד שנמחה כל היקום.

לעומת זאת בסיפור ב' המבול מגיע כעונש, ולכן התורה משתמשת בשם אלוקים המורה על מידת הדין, המים מכונים "מבול"²², והתורה מתארת כמה פעמים את השחתתם ומיתתם של "כל בשר".

יש להוסיף על כך כי בסיפור א' בו החורבן הוא כתוצאה מההתנחמות על בריאת האדם, אף הפסוקים מזכירים ראשונה את מחייתו של האדם²³, ואילו מיתתם של שאר בעלי החיים היתה רק מכיון שאחר שאין אדם, כבר אין בהם עוד צורך²⁴. לעומת זאת בסיפור ב' מיתת האדם

²¹ מעתה מובן מדוע בסיפור א' נכתב כי המבול החל: "בְּשִׁנַּת שֵׁשׁ מְאוֹת שָׁנָה לַחַיֵּי נֹחַ", ואילו בסיפור ב' הלשון היא: "וְנֹחַ בָּן שֵׁשׁ מְאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מֵיִם עַל הָאָרֶץ". כיון שבסיפור א' הדבר נכתב כציון תאריך, ואילו בסיפור ב' הדבר נכתב כדי ללמד את גילו של נח כפרט נוסף בסיפור הכללי.

²² רש"י: 'שבלה את הכל, שבלכל את הכל, שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך'.

²³ כך נכתב בתחילה: "וַיֹּאמֶר הוִי" ה אֶמְחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בְּרָאֲתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם", וכן בסוף: "וַיֹּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם", הרי שתחילת המחיה היא באדם ורק לאחר מכן בשאר בעלי החיים.

²⁴ ע"פ זה מבואר באופן נפלא מה שאמרו בסנהדרין (ק"ח ע"ב): "וימח את כל היקום אשר על פני האדמה", אם אדם חטא בהמה מה חטאה, תנא משום רבי יהושע בן קרחה, משל לאדם שעשה חופה לבנו והתקין מכל מיני סעודה, לימים מת בנו עמד ופזר את חופתו, אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני, עכשיו שמת חופה למה לי. אף הקב"ה אמר, כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם, עכשיו שאדם חוטא בהמה וחיה למה לי. עכ"ל. ודברים אלו סותרים לכאורה את מה שדרשו חז"ל בכמה מקומות כי אף בעלי החיים שבאותו הזר השחיתו את דרכם. אמנם לפי דברינו מיושב היטב, כי רבי יהושע בן קרחה המשיל את משלו עה"פ "וימח את כל היקום" שמוזכר בסיפור א', ושם המבול אינו כעונש על החטאים, אלא שמכיון שבטל החפץ במין האדם הוא נמחה, וע"כ קשה מדוע נמחו אף בעלי החיים עמו, ותירצו שכולם לא נבראו אלא בשביל האדם. אך בסיפור ב' המבול הוא עונש על החטאים, א"כ אדרכה, חטאי האדם אינם סיבה להעניש את הבהמות, וממילא ביארו חז"ל כי אף בעלי החיים היו ראויים לעונש מכיון שהשחיתו את דרכם.

מוזכרת בכללות במה שכתוב "כל בשר", ואף בפעם היחידה שמפורטים כל הנספים במבול, האדם הוזכר רק לאחר שאר בעלי החיים²⁵.

כמו"כ יש לבאר ע"פ הנ"ל, כי בסיפור א' הצלתו של נח היא כיון שמצא חן בעיני ה', ואילו בסיפור ב' הצלתו היתה מכיון ש"נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הַתְּהַלֵּךְ נֹחַ". בסיפור א', ה' התנחם על עצם בריאת המין האנושי, ועל כן לא די בכשרון מעשים להימלט ממחייית כל בני האדם, והוצרך נח לחן מיוחד בעיני ה', לעומת זאת בסיפור ב', המבול הוא עונש על החטאים, וא"כ נח אשר לא חטא אינו מן הדין שייענש עם בני דורו²⁶.

מעתה מובן ג"כ שבסיפור א' עיקר הציווי היה לנח לבוא אל התיבה ורק בדרך אגב הוזכרו גם אנשי ביתו ללא פירוט, ולעומת זאת בסיפור ב' מוזכרים בני משפחת נח בפירוט מספר פעמים. כיון שבסיפור א' הצלתו של נח הוא מחמת שמצא חן בעיני ה', וא"כ בני ביתו נטפלים אליו, לעומת זאת בסיפור ב' אף בני משפחתו ראויים להצלה מצד עצמם כיון שלא חטאו²⁷.

כמו"כ מטרת הבאת בעלי החיים בסיפור א' מפורש הוא בכדי "לַחַיִּוֹת זָרַע עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ", ולפי דברינו הביאור הוא, שאף שבעלי החיים נמחו כיון שע"י מחייית האדם כבר אין בהם צורך, אבל כיון שנח ניצל ע"י מציאת חן, א"כ בצאתו מן התיבה שוב יש מקום לבעלי החיים בעבור האדם. לעומת זאת בסיפור ב' מוזכר שהבאת בעלי החיים אל התיבה הוא "תְּבִיא אֶל הַתְּבֵּה לְהַחַיֵּית אִתָּךְ", הרי שהבאתם אינה רק בשביל ההמשכיות לאחר יציאתם מן התיבה, אלא אף בשביל עצם הצלתם שיחיו ולא ימותו במבול²⁸.

²⁵ "וַיִּגְעוּ כָּל בְּשַׂר הַרְמֵשׁ עַל הָאָרֶץ בְּעוֹף וּבַחַיָּה וּבְכָל הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ וְכָל הָאָדָם".
²⁶ ובה יבואר מה שמצאנו לכאורה סתירה בדברי חז"ל, כי בסנהדרין (שם) אמרו: תנא דבי ר' ישמעאל, אף על נח נחתך גזר דין, אלא שמצא חן בעיני ה', שנאמר: "נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה'", עכ"ל. לעומת זאת בהמשך הגמ' שם אמרו: "אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו", א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר בדורותיו כ"ש בדורות אחרים, עכ"ל. הרי שנח היה צדיק ועכ"פ בדורו, וא"כ מדוע נחתך עליו גזר דין והוצרך למציאת חן.

אמנם לדברינו יושב היטב, כי מצד סיפור א' לא די במה שהיה צדיק, כי המבול לא בא כעונש, אלא כמחייית כל המין האנושי מחמת ההתנחמות על עצם בריאתם, לעומת זאת על הפסוק "תמים היה בדורותיו" שמופיע בסיפור ב' אמרו חז"ל כי אכן היה צדיק ועכ"פ בדורו.

ניתכן להוסיף כי אף רבי יוחנן וריש לקיש עצמם מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי יש להקשות שלכא' דברי רבי יוחנן סותרים את עצם לשון הפסוקים, כי "בדורותיו" משמע בכמה דורות, ומה שייך לומר בדורותיו ולא בדורות אחרים. ויתכן שרבי יוחנן נסמך על הפסוק "כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה", שמשמע דוקא בדור הזה ולא בדורות אחרים, ופסוק זה הרי נכתב ג"כ בסיפור א', וא"כ י"ל שמצד מציאת החן אם היה נח בדורו של אברהם 'לא היה נחשב לכולם' (לשון רש"י), כי מציאת החן הוא עניין יחסי, אבל מצד מעשיו י"ל שכ"ש בדורו של אברהם היה צדיק יותר, ועיין.

²⁷ כך מוכח ממה שאמרו בבראשית רבה (פרשה כו): "ויולד נח", אמר רבי יודן מה טעם כל דורות הולידו למאה שנים ולמאתים שנה וזה הוליד לחמש מאות שנה, אלא אמר הקב"ה, אם רשעים הם אין רצוני שיאבדו במים, ואם צדיקים הם אטריח עליו ויעשה להם תיבות הרבה, וכיבש הקב"ה מעיינו והוליד לחמש מאות שנה, עכ"ל. הרי מוכח שבשעת המבול לא היו בניו רשעים.

²⁸ וא"ש בפרט לפי מה שדרשו חז"ל שפרטים אלו שבאו אל התיבה היו אלו שלא השחיתו דרכם, וא"כ לא היו ראויים לעונש.

[ולפי"ז מבואר שבסיפור א' לא הוזכרו בציווי אלא הבהמות והעופות ולא החיות והרמש, כיון שעיקר שימוש האדם הוא בבהמות למאכל ולעבודה ובעופות למאכל, לעומת זאת בסיפור ב' הוזכרו בפירוט הבהמות והחיות והרמש והעוף].

כך מבואר ג"כ החילוק שבתיאור יציאתם מן התיבה. כי בסיפור א' שהצלת נח היתה ע"י חן, אף ההבטחה שלא יהיה עוד מבול היה ע"י ריח הניחוח של הקרבנות²⁹, לעומת זאת בסיפור ב' שהמבול היה עונש על החטאים, הוזהרו בצאתם מן התיבה על ז' מצוות בני נח, כדי שיישרו אורחותיהם, והוצרכו לברית ואות הקשת, כדי שאף אם שוב יהיו ראויים לעונש על ידי מעשיהם, אבל העונש לא יהיה באופן זה.

ב' פרשיות המבול כנגד ב' פרשיות ביצירת האדם

לסיום נראה להוסיף, כי ב' הסיפורים שסיפרה התורה על המבול, מקבילים הם באופן נפלא לב' הסיפורים שסיפרה התורה על בריאת האדם.

בפרשת בראשית ישנם שני תיאורים המתארים את בריאת האדם ושאר הנבראים. התיאור הראשון הוא כחלק מששת ימי בראשית, כאשר לאחר בריאת השמים והארץ, הרקיע והמאורות, העשבים והאילנות, הדגים והעופות - בחמשת הימים הראשונים, נבראו ביום השישי בעלי החיים היבשתיים, ולסיום נברא האדם.

לאחר מכן חוזרת התורה בפרשת "תולדות השמים והארץ", לתאר בשנית את בריאת האדם, וכחלק מסיפור בריאת האדם מתוארים שוב אף בריאת הצמחים ובעלי החיים. בשונה מפרשת המבול, בפרשיות יצירת האדם מוסכם על כל הראשונים שאין מדובר על שני יצירות שונות, אלא על שני סיפורים של אותו המאורע, כאשר בסיפור הראשון בא סיפור יצירת האדם בקצרה, ואילו בסיפור השני התורה מתארת בצורה מפורטת היאך היתה צורת בריאת האדם ואשתו.

אך המתבונן בפסוקים שם יראה כי ישנם הבדלים רבים בין ב' הפרשיות, ואף שם העמיד ה"בן מלך" כי מדובר ב'פרשה שנאמרה ונשנית³⁰. לא נעמוד כאן על כל ההבדלים בין שתי הפרשיות שם ודרך יישובם, אך נזכיר את מקצתם אשר נוגעים במישרין לאשר ביארנו בפרשיות המבול. בסדר ששת ימי בראשית [להלן סיפור א'], מוזכרת בריאת האדם לאחר בריאת כל שאר הנבראים, לעומת זאת ב"תולדות השמים והארץ" [להלן סיפור ב'], מוזכרת בריאת האדם תחילה, ורק לאחר מכן מתוארים הצמחים³¹, וכן יצירת בעלי החיים כיון ש"לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו".

²⁹ כי נח חן וניחוח אותיותיהם שוות ועניניהם קרובים זה לזה.

³⁰ ראה "בן מלך" פרשת בראשית, חלק המאמרים, מאמר ז, שם עמד הגר"ל על חלק גדול מההבדלים בין הפרשיות ויישבם בצורה מסוימת, אך כאן נטינו מדרכו ביישוב החילוק המהותי שבין הפרשיות.

³¹ בביאור סתירה זו פירש"י על פי חז"ל כי ביום השלישי לבריאה עמדו הצמחים על פתח הארץ, ורק לאחר בריאת האדם צמחו מעל פני האדמה. לעומת זאת הרמב"ן כתב כי בדרך הפשט יש לפרש שביום השלישי אכן צמחו כל הצמחים, ואילו כאן מדובר על שלב מתקדם יותר של נטיעה וזריעה בידי אדם.

הבדל נוסף הוא, שבסיפור א' מתוארת בריאת האדם באופן של זכר ונקבה, ואילו בסיפור ב' נשמע כי תחילה נברא האדם כבריאה יחידנית, ורק לאחר מכן נבראה האשה כדי שלא יהיה האדם לבדו.

גם לגבי תפקידו של האדם יש חילוק בולט, כי בעוד בסיפור א' כתוב: "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּיִם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ", בסיפור ב' כתוב: "וַיִּקַּח הוֹי"ה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחָהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ". הרי בסיפור א' מתואר האדם כמושל על כל הבריאה, ואילו בסיפור ב' מוזכר הוא כמי שנברא על מנת לעבוד.

השוואת פרשיות יצירת האדם לפרשיות המבול

כאשר נתבונן נראה כי סיפור א' בבריאת האדם מקביל הוא לסיפור ב' בסיפור המבול, ואילו סיפור ב' בבריאת האדם מקביל הוא לסיפור א' של המבול. ונעמיד מספר השוואות בולטות.

בסיפור א' של בריאת העולם מוזכר רק שם אלוקים, בריאת האדם מתוארת כבריאת זכר ונקבה, בריאתו היא לאחר בריאת שאר הנבראים וכדי להיות למושל עליהם, ואלוקים מברך את האדם בברכת פרו ורבו.

כך גם בסיפור ב' של המבול, מוזכר רק שם אלוקים, נח ובניו מוזכרים תמיד יחד עם נשותיהם, כאשר התורה מפרטת את מיתת כל בעלי החיים האדם מוזכר באחרונה, וביציאתם מן התיבה אלוקים מברכם בברכת פרו ורבו. כמו"כ בשתי פרשיות אלו מוזכר כי האדם נברא בצלם אלוקים.

לעומת זאת בסיפור ב' של בריאת האדם, מוזכר שם הו"ה אלוקים, האדם נברא יחידי ורק לאחר מכן נבראו למענו בעלי החיים להיות לו לעזר³², וכן האשה נבראה כדי שלא יהיה לבדו, ובריאת האדם היא "עפר מן האדמה".

כך גם בסיפור א' של המבול, מוזכר שם הו"ה³³, נח מוזכר לבדו וביתו רק כבדרך אגב, מחיית בעלי החיים היא מאחר שנמחה האדם כיון שכולם נבראו לשמשו [כפי שנתבאר לעיל], והתורה משתמשת בלשון "אֶמְחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי" ופירש רש"י: 'הוא עפר, ואביא עליו מים ואמחה אותו, לכך נאמר לשון מחוי'. דברים אלו תואמים להפליא את הנאמר בסיפור ב' של הבריאה כי האדם נברא "עפר מן האדמה".

ועדיין המלאכה רבה להעמיד את כל פרטי פרשת המבול אל נכון, וכן את ההשוואה לפרשיות הבריאה, ולסיום אשא תפילה: "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך"³⁴.

³² ומוזכרים רק חיית השדה ועוף השמים, אך לא מוזכר הרמש.

³³ אמנם יש לעיין מדוע בסיפור הבריאה מוזכר שם הו"ה אלוקים ולא שם הו"ה לבדו. ויתכן שבפעם הראשונה שהתורה מזכירה שם הו"ה התורה נוקטת בלשון הו"ה אלוקים כדי להשיב פי המינים שלא יאמרו ב' רשויות הן. ועל כן השתמשה התורה בצירוף זה בכל הפרשה, כי מיושר הלשון הוא, להזכיר בכל פרשה שם אחד בכל הפרשה כשאין צורך לשנות.

³⁴ אשמח מאד לכל הערה הארה ותגובה. ניתן לפנות אל: Onaftali01@gmail.com.

הערות והארות

הערות ומאמרים קצרים על ספר בראשית